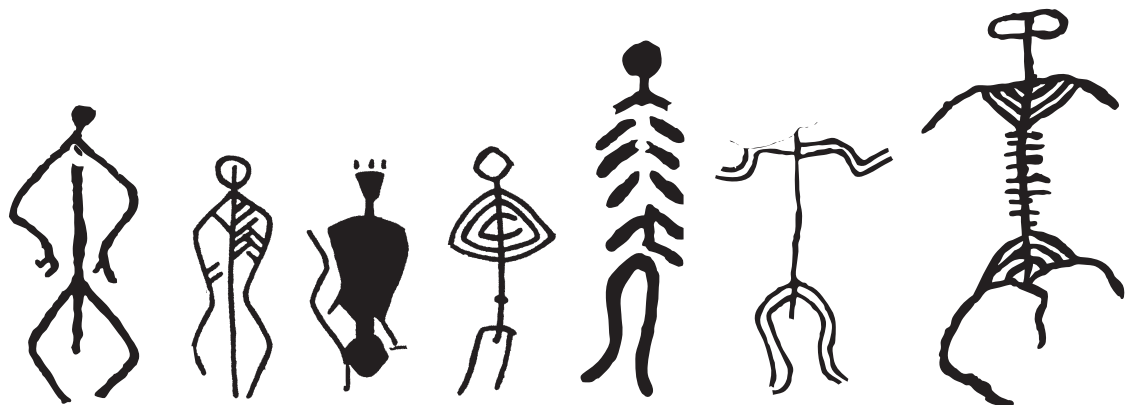

Primitive

tider

2014
16
arkeologisk
tidsskrift

16

Primitivetider
2014 16. årgang

Primitive tider utgis av Steinar Solheim (red.), Jostein Gundersen, Elise Naumann, Hege Skalleberg Gjerde, Josephine Munch Rasmussen, Heidi Mjelva Breivik og Ole-Marius Kildedal.

ISSN 1501-0430

Postadresse:

Primitive tider

Postboks 7009, St. Olavs plass

0130 Oslo

E-post: kontakt@primitive-tider.com / abonnement@primitive-tider.com

Internett: www.primitive-tider.com

Grafisk utforming: Ole-Marius Kildedal, Steinar Solheim og Elise Naumann

Trykk: Reprosentralen ved Universitetet i Oslo

©Primitive tider. Ettertrykk for mangfoldiggjøring kun etter avtale med redaksjonen.

Forsideillustrasjon: Skjelettfigurer fra Vingen. Illustrasjon: Trond Lødøen

Skrive for *Primitive tider*?

Primitive tider oppfordrer spesielt uetablerte forfattere til å skrive. Vi er interessert i artikler, kommentarer til tidligere artikler og anmeldelser av faglitteratur. Kanskje blir din artikkel neste nummers debatttema! Send inn ditt manuskript og la det få en faglig og seriøs vurdering av redaksjonen. Husk at hele prosessen kan være tidkrevende, så planegg å være ute i god tid. Innleveringsfrister finner du på våre nettsider. Det er likevel ingen grunn til å vente til siste øyeblikk, send gjerne inn før fristen!

For å lette arbeidet for deg og for oss, er det helt nødvendig at du setter deg godt inn i forfatterveiledningen og følger den. Forfatterveiledningen finner du på våre nettsider:

www.primitive-tider.com

Artikkelutkastet bør lengdemessig omtrent tilsvare den ferdige artikkelen. Det må med andre ord være noe mer enn en skisse/ løse ideer, men også vesentlig kortere enn en avhandling.

Vi ser fram til å høre fra deg! Kontakt oss enten pr. mail: kontakt@primitive-tider.com eller send utkastet til postadressen over.

INNHOOLD

Power, politics and entanglement Ian Hodder	7
Metodologisk partikularism i den postkoloniala bronsåldersdiskursen Magdalena Forsgren	19
Fetisjering i arkeologiske forklaringer Erlend Kirkeng Jørgensen	35
På sporet av senmesolittiske døderiter. Fornyet innsikt i alderen og betydningen av bergkunsten i Ausevik, Flora, Sogn og Fjordane. Trond Lødøen	51
Ufarlige forbindelser? Om metode i teoridebatten. Svein Vatsvåg Nielsen	77
DEBATT	
Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge Leif Inge Åstveit	87
Kommentarer til Leif Inge Åstveit: «Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge» Inger Marie Berg-Hansen	105
Kommentar til Leif Inge Åstveit: «Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge» Sigrid Dugstad	111
Kommentar til Leif Inge Åstveit: «Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge» Ingrid Fuglestvedt	115
Kommentar til Leif Inge Åstveit: «Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge» Frode Svensen	121
Svar på kommentarer fra Inger Marie Berg-Hansen, Sigrid Dugstad, Ingrid Fuglestvedt og Frode Svensen Leif Inge Åstveit	129

TEMA: «All makt til arkeologene?»

Det Norske Arkeologmøte 2013: "All makt til arkeologene?" 137

Lillebror ser deg 139
Jostein Bergstøl

Kartlegging av historisk og nåværende landskaps- og ressursbruk i Finnmark 143
Alma Thuestad, Einar Eypórsson og Stine Barlindhaug

Den globale grøfta. Rett på nett frå felt. Dialog med meinigmann og kvarandre på Norark. 153
Tove Eivindsen

BOKMELDING

Frode Iversen og Bo Lilledal Andersen: 159
Arkeologene. Nytt lys på fortidens gåter.
Magnus Hoem Iversen

Lars Erik Gjerpe og Axel Mjærum (red.): 163
E18-prosjektet. Gulli-Langåker bind 1-3
Geir Grønnesby

Unn Pedersen: 167
På en gård i vikingtiden.
Trude Eriksen

Lillebror ser deg

Jostein Bergstøl

Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo

Innledning

I forespørselen jeg fikk fra *Primitive tider* om å innlede sesjonen om allmennhetens innsyn i forvaltningen, står det at «Det formelle kulturminnevernet har form av en sentralisert forvaltningsstruktur. Samlinger, gjenstander og kompetanse er organisert i tråd med den overordnede strukturen, og gjennom offentlig eierskap.» Og slik må det jo nødvendigvis være. Forvaltningen av et lovverk, og vedlikeholdelsen av samlinger og databaser kan ikke overlates til allmennheten som et slags *kulturWikipedia*. Databaser må kvalitetskontrolleres, samlinger konserveres og vedlikeholdes, og beslutninger om dispensasjoner og utgravninger må tuftes på faglige vurderinger.

Med den forenklete tilgangen til det arkeologiske kildematerialet, så endrer vår hverdag seg. Og ikke minst har offentligheten endret seg med internettrevolusjonen. I det følgende vil jeg se nærmere på noen av utfordringene arkeologien står overfor i denne nye virkeligheten.

Fra Oldsakskommissjon til digitale registre

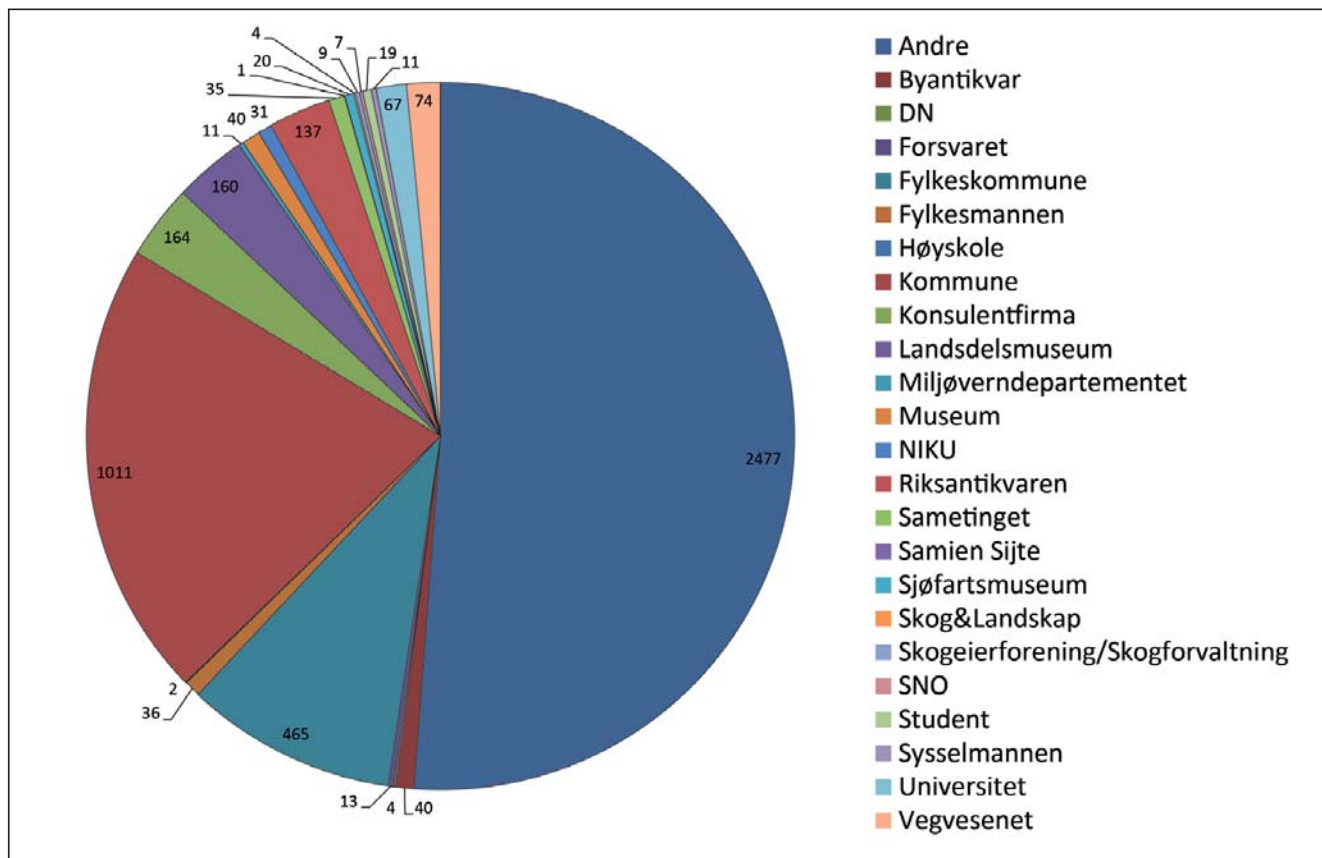
De fleste i dag har smarttelefoner hvor man kan gå inn og søke i ulike kulturminneregistre. Hvem som helst kan hente ut store mengder informasjon på en-to-tre. Vi har, med noen få begrensninger, lagt ut våre samlinger og databaser slik at alle kan bruke dem. Og vi ser at de blir brukt. Jeg har

selv lastet ned Riksantikvarens Kulturminnesøk-app, og den er imponerende bra.

Utviklingen av det arkeologiske kulturminnevernet har gått i mange steg, fra «Den Kongelige Kommission til Oldsagernes Oppbevaring» i 1807, til dagens modell. Allerede i 1811 fikk vi en Oldsaksamling i Kristiania, og utover 1800-tallet kom det samlinger i Trondheim, Bergen, Tromsø og Stavanger. Fortidsminneforeningen ble stiftet midt på 1800-tallet, og i 1912 fikk vi en Riksantikvar med ansvar for monumenter og nasjonale kulturminnesmerker. Data fra registreringer, befaringer og utgravninger er lagret i registre hos disse institusjonene, og gjennom 200 år er det akkumulert enormt mye verdifullt datamateriale.

Forvaltningssystemet har gradvis vokst, og i dag er det flere hundre myndighetsutøvende arkeologer spredt over hele landet. Samlet har vi makt til å lage trøbbel for utbyggere, anmelde kulturkriminalitet, krangle med amatørarkeologer og metalldetektorister, stoppe anleggsarbeid og fremme innsigelser mot reguleringsplaner. Men vi gjør det egentlig i liten grad. Vi er stort sett greie gutter og jenter som prøver å gjøre alle til lags så godt vi kan.

Men nå får vi altså mannen i gata tettere innpå oss. De kan se oss i kortene på en annen måte enn før, og noen gjør det. Hvem er så disse? Er de mange? Er de «Folk flest»?

Figur 1. Oversikt over brukere av kulturminnedatabasen Askeladden.

Askeladden – Kulturminnevernets egen database.

En rask kikk i Riksantikvarens *Kulturminnesøk*, viste at det i oktober 2013 var lagt inn over 1200 kommentarer til registeret. Etter et overfladisk gjennomsyn av et par hundre poster, ser det ut til at det er noen få personer som er veldig ivrige kommentatorer.

Ved henvendelse til *Askeladden*-teamet hos Riksantikvaren var det mulig å få litt mer kjøtt på beinet. De anslår at *Kulturminnesøk* har et snitt på to tilbakemeldinger per dag. Ser vi nærmere på bruken og brukerne av det digitale registeret, er følgende tall oppgitt av Riksantikvaren (e-post fra Stian Finnmark 30.10.2013): Første halvår i 2013 hadde *kulturminnesok.no* 67 000 unike brukere inne på siden, og det var til sammen 96 000 besøk. Mange kom altså tilbake flere ganger. Det ble til sammen vist 314 000 sider på et halvt år. Dette er høye tall. Sammenlignet med samme periode året før, hadde alle tall en stigning på ca. 15 %.

I samme tidsrom var det 776 registrerte brukere som benyttet *Askeladden*, kulturminnevernets egen database, hvor alle opplysninger om et kulturminne er tilgjengelige (figur 1). Databasen hadde 40 000 besøk, fordelt på 53 000 enkeltsidevisninger. Det ble lastet opp 5111 bilder, og lagt inn 1359 kulturminner.

Det er 125 saksbehandlere med full tilgang til redigering og innlegging i *Askeladden*, og 550 med begrenset tilgang. Det tilsvarer omtrent antall brukere fra Riksantikvaren, fylkeskommuner, Sameting, landsdelsmuseer og NIKU. Av brukergruppene med innsyn, er kommunene den desidert største, med over 1000 brukere. Det er 164 brukere fra konsulentfirmaer, og 74 fra Statens Vegvesen. Det er et stort fremskritt at regulanter og utbyggere har tilgang til basen, og faktisk bruker den.

Det ser samtidig ut til at *Askeladden* i mindre grad er tatt i bruk i forskningen ved instituttene, siden det bare er 19 registrerte studenter og 67 brukere fra universitetene (utenom landsdelsmuseene). Men den desidert største brukergruppa

av *Askeladden* (om man kan kalle det ei gruppe) er «andre», med nærmere 2500 brukere. Dette er 3 ganger høyere enn antallet registrerte brukere som er knyttet til kulturminnevernet eller annen forvaltning. Det skulle vært veldig interessant å vite hvem de er.

Museenes gjenstandsbaser

Universitetsmuseenes IT-organisasjon (MUSIT), som drifter museenes gjenstandsbaser, var også villige til å dele data om hvem som trafikkerer sidene (e-post fra Jarle Ebeling 25.10.2013). I løpet av en måned, fra 15. april til 15. mai 2013, var det nærmere 50 000 søk i museenes arkeologidatabaser. En oversikt over IP-adressene viser at de fleste brukerne kommer fra universitetene, men det er også en stor andel søk som kommer gjennom andre nettleverandører, som Telenor og Canal Digital (ca. 5500). Fylkeskommuner og kommuner er også representert. Når det gjelder hva det søkes på, så er geografiske søk mest vanlige. Det søkes da på et område, en gård eller en kommune, eller på kjente funnsteder som Oseberg og Kaupang. Det er også mange søk på gjenstander, hvor de mest populære er sverd, spyd og spenne.

De presenterte tallene er lite gjennomarbeidet, og det vil kreve en mer omfattende studie hvis man skal nå skikkelig inn i denne materien. En konklusjon som i alle fall kan trekkes, er at det er mange utenfor kulturminnevernet som er inne og bruker databasene. Vi blir altså sett i kortene.

Så kan man stille spørsmålet: Er offentligheten egentlig mer opplyst enn før? Jeg er i tvil om det. Det kommer i alle fall an på hva man mener med opplyst. Tilgangen til kildematerialet er blitt enklere, og de som ønsker å bruke *Kulturminnesøk* eller andre databaser, kan få tilgang i løpet av sekunder. Men det er ikke alt som står i de databasene som er åpne for allmenheten. Store deler av tekstene fra *Askeladden* er utelatt i *Kulturminnesøk*, som stort sett gir opplysninger om hva slags kulturminne det er. Og ville folk flest egentlig være i stand til å forstå det som står i registrene våre?

Internettet. Et veksthus for motkulturer?

Skepsisen til ekspertene er i ferd med å øke blant «folk flest», i alle fall i deler av befolkningen og spesielt blant dem som er opptatt av å definere seg selv som «folk flest». Vi ser det tydelig i klimadebatten, men også i debatter rundt alternativ medisin er de høylytte. «Folk flest» har fått sitt forum gjennom kommentarfeltene i nettavisene. Det er mange som har et stort behov for å få sin stemme hørt, men hvor opplyste menneskene bak disse stemmene er, er vel høyst variabelt?

«Smitten kommer fra internettet, ikke fra skogen», skrev smittevernlege og tidligere leder for Folkehelseinstituttet, Preben Åvitsland i en kronikk om den såkalte borrelioseepidemien som oppsto etter at Lars Monsen sto frem som angivelig smittet etter flåttbitt (Åvitsland 2013). Et eksempel på en slik internettsmitte innenfor arkeologien som dukker opp med jevne mellomrom, er den såkalte Bimini Road, utenfor kysten av Florida. Steinformasjonen som er funnet på bunnen blir av enkelte sett som rester etter Atlantis. Den har for lenge siden blitt forklart som en naturlig formasjon, men Atlantisteoriene vil likevel ikke dø. Debattene i nettavisene er preget av en sammenblanding av konspirasjonsteorier og generelt vås. Et lignende eksempel er de bosniske pyramidene. Noen enorme, pyramidelignende naturformasjoner har gjennom mange år blitt presentert som en arkeologisk verdenssensasjon, og utgangspunktet for alle pyramider i verden. Også disse blir koblet til sivilisasjoner som forsvant med Atlantis.

I Nord-Norge har det til tider vært svært opphetede diskusjoner om samisk eller norrøn forhistorie. Det er fremdeles mange i landsdelen som anser samene som en sent innvandret gruppe, og at de dermed ikke skal ha noen status som urbefolkning. Kommentarfelt i nettavisene har måttet stenge, og folk har engasjert seg rundt lokale fornminner.

Jeg har ingen empiri som kan belegge min påstand, men mitt inntrykk er at folk med alternative fremstillinger av forhistorien ikke

har blitt så mange flere gjennom internett. Det er bare blitt lettere å reprodusere og spre alternative synspunkter på denne plattformen sammenlignet med hva det var før. Det var imidlertid mange eksempler tidligere også, og for eksempel så var Thor Heyerdahls tilhengerskare stor lenge før internettet. Teorier kommer og går i ulike grupperinger og blant engasjerte enkeltpersoner, som Minoiske gruvedrift på Kongsberg, samekonger i steinalderen i Oslofjordområdet, eller at Christopher Columbus egentlig kom fra Hyen.

Det er nesten dårlig gjort å gjøre narr av de som fremmer slike teorier, men det er allikevel noe å tenke over her. Hva vil vår offentliggjøring av funnsteder føre til på sikt? Åpner vi for flere fantasifulle og folkelige teorier omkring fortidsminnene? Mister vi kontrollen over historieproduksjonen og vår rolle som eksperter når vi legger våre registre ut på nettet?

Min erfaring er at de som oppsøker meg i forbindelse med faglige spørsmål ofte har brukt internett. De har søkt i KHMs hovedkatalog og i Kulturminnesøk. De få som ikke har vært på nettet er gjerne gamle historielagstravere som gjerne har brukt tiår på å skaffe seg oversikt over viktig og uviktig i sitt nærområde, og har samlet alt i tykke mapper og på svære papirkart.

Vi må ikke glemme at våre databaser og kataloger var tilgjengelige også før de ble lagt ut på internett. De var i trykt bokform, og man kunne i tillegg få opplysninger om gjenstandsfunn om man tok direkte kontakt med museet. Fornminneregisteret var også et offentlig register, selv om det var vanskelig tilgjengelig for allmenheten.

I innledningen tok jeg opp smarttelefonene som de fleste av oss går rundt med. For å få disse telefonene til å virke på nettet har vi ukritisk sagt ja til Google, Facebook, Apple og andre, som har fått tilgang til våre aktiviteter. For å få tilgang til Riksantikvarens kulturminneapp måtte jeg si ja til å gi dem tilgang til min GPS og nettverkstilkobling på telefonen. Man får ikke laste ned appen uten å akseptere at den kan «... ta bilder og filme med kameraet». Denne tillatelsen gjør at appen kan bruke kameraet uten bekreftelse fra deg.

Det siste året har vi blitt fortørnet over Edward Snowdens avsløringer av at våre personopplysninger blir lagret og misbrukt. Så gjenstår det å se om vi kommer til å bli like fortørnet over bruk og misbruk av de dataene vi har delt med verden via våre databaser på nettet. Allerede i dag kan en som søker med metalldetektor gå rundt med kulturminneappen på mobilen og se om han nærmer seg et arkeologisk funnsted. Bare fremtiden vil vise om den da blir brukt til å holde fingrene unna kulturminnene, eller å grave i dem.

Vi opplever at databasene brukes flittig. Kulturminnevernet blir sett i kortene på en annen måte enn før. Og dermed gir vi bort en del av eierskapet til kulturminnene og til samlingene. Eller gjør vi det?

Litteratur

Åvitsland, P. 2013: *Smitten kommer fra internettet, ikke fra skogen*. Tilgjengelig fra http://www.nrk.no/ytring/en-epidemi-av-borreliose_-1.11021298

PRIMITIVE-TIDER.COM

ISSN 1501-0430

PRIS KR. 200,-